

Ольга МХИТАРЯН, Татьяна ГОЛОВИНА
г. Николаев

ФОРМИРОВАНИЕ ТЕОРЕТИКО-ЛИТЕРАТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ПОДРОСТКОВ СРЕДСТВАМИ ИКТ

В статье обоснованы методические аспекты формирования теоретико-литературной компетенции учащихся основной школы средствами информационно-коммуникационных технологий. Уточнен категориальный аппарат проблемы, выяснены закономерности познавательной деятельности учащихся при изучении сведений по теории литературы и установлены средства ИКТ для повышения эффективности этой работы. Определены основные факторы оптимального взаимодействия традиционных и информационно-коммуникационных технологий обучения в ходе усвоения учащимися теоретико-литературных понятий.

Ключевые слова: теоретико-литературная компетенция, средства информационно-коммуникационных технологий, учащиеся подросткового возраста, факторы эффективного обучения литературе.

Стаття надійшла до редколегії 01.02.2016

УДК 378:373.2

Наталія СКИБУН

м. Київ

skibun_n@i.ua

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЯК ЛІНГВОДИДАКТИЧНА ПРОБЛЕМА

Науково-технічний прогрес досить потужно увійшов в усі сфери економічних та соціально-політичних відносин у нашій країні і впливає на їх розвиток. Соціально-економічні трансформації, що відбуваються в усіх сферах суспільного життя країни, зумовлюють, серед іншого, необхідність підготовки конкурентоспроможних фахівців, які не тільки досконало знали б технологію своєї професії, а й уміло використовували мовні ресурси для міжособистісної взаємодії в конкретному професійному середовищі. Тому питання формування професійної мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців нефілологічних спеціальностей набуває актуальності та важливості в рамках мовної підготовки студентів. У зв'язку з цим на перше місце виходять питання вироблення шляхів з модернізації змісту формування професійного мовлення майбутніх фахівців нефілологічного профілю та рекомендації з розроблення відповідних ефективних методик.

Ключові слова: мовленнєва компетентність, мовні ресурси, професійне мовлення, підготовка фахівців, методики викладання.

Модернізація освітнього процесу у вищому навчальному закладі неможлива без удосконалення традиційних підходів, оновлення змісту освіти. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема мовної підготовки майбутніх фахівців нефілологічних спеціальностей. Як слушно зазначає Л. Мацько, особистість молодої людини «формується переважно на мові, на її лексико-понятійному арсеналі та її засобами й розкривається як освічена яскрава індивідуальність» [12, 2].

Вивчення законодавчих документів про освіту, аналіз науково-методичних джерел з обраної проблеми дозволяє стверджувати, що питання оптимального змісту мовної підготовки й технологій навчання, адекватних

змісту, завжди перебували в полі мовознавців (Т. Гриценко, А. Загнітко, Л. Мацько, С. Шевчук, І. Ющук та ін.), педагогів (О. Ковтун, Т. Кристопчук, О. Павленко, І. Соколова, С. Хоцькіна та ін.), лінгводидактів (І. Дроздова, С. Караман, К. Климова, О. Копусь, Г. Онкович, Л. Паламар, М. Пентилюк та ін.). Однак спеціального дослідження, присвяченого розгляду генези формування професійної комунікативної компетентності майбутніх фахівців нефілологічних спеціальностей як лінгводидактичної проблеми, немає, що й зумовлює актуальність нашої студії.

Мета статті – висвітлення еволюції проблеми формування професійної мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців не-

філологічних спеціальностей шляхом аналізу змістового складника мовної підготовки студентів.

Як свідчить аналіз змісту навчальних планів і програм, не було однастайності в освітянській спільноті щодо назв, завдань, а відтак і змісту навчальної дисципліни. Студенти опанували різні курси: «Культура української ділової мови», «Практична стилістика української мови», «Практичний курс сучасної української мови», «Діловодство», «Протокол і етикет», «Ораторське мистецтво», «Риторика», «Мова ділових паперів», «Мова дисципліни спеціалізації» тощо, проте здебільшого дисципліну називали «Ділова українська мова».

Аналіз змістового наповнення чинних програм і підручників уможливив виокремлення в них таких недоліків як: зміст дисципліни «Ділова мова» швидше відповідав змісту дисципліни «Діловодство»; віддавалася перевага опрацюванню особливостей офіційно-ділового стилю української мови, водночас поза увагою залишалися інші, не менш важливі стилі мови, зокрема науковий, розмовний; домінувало формування навичок писемного мовлення, удосконалення грамотності; в основу курсу було покладено правописний практикум; особливостям усного мовлення приділялося недостатньо уваги; надмірна увага приділялася опрацюванню ділових паперів, що мало репродуктивний характер і не сприяло формуванню мовної індивідуальності майбутніх фахівців; не завжди враховувалася специфіка майбутнього професійного контексту.

Програмовий матеріал, вправи, що пропонувалися в навчально-методичній літературі, були розраховані на всіх студентів вишів без урахування специфіки конкретної галузі. Підручники і посібники із «Ділової української мови» завдання, орієнтовані на студентів нефілологічних спеціальностей, не забезпечували належним чином формування комунікативної компетентності з фаху. Хоч у більшості посібників (Н. Ботвина «Офіційно-діловий та науковий стилі української мови», «Мова та етика ділового спілкування», С. Глущик, О. Дияк, С. Шевчук «Сучасні ділові папери», М. Зубков «Сучасна українська ділова мова», Я. Чорненський «Українська мова за професійним спрямуванням» та ін.), репрезентовано навчальну інформацію про стилі сучасної української літературної мови, класи-

фікацію ділових паперів, пропонувалися взірці оформлення ділових паперів, однак у практичному блоці бракувало достатньої кількості завдань для формування у студентів мовних, мовленнєвих та комунікативних умінь і навичок, важливих для їхньої майбутньої професійної мовленнєвої компетентності.

Проблему формування мовленнєвої професійної компетентності студентів вищих навчальних закладів упродовж останнього двадцятиліття ґрунтовно висвітлено в монографічних працях та науково-методичних статтях В. Борисенко, Н. Голуб, Ж. Горіної, О. Горошкіної, Т. Донченко, І. Дроздової, С. Карамана, О. Караман, О. Ковтун, О. Копусь, Л. Кравець, Л. Мацько, О. Любашенко, В. Пасинок, М. Пентилюк та ін. Методику формування професійного мовлення студентів нефілологічних спеціальностей у межах дисертацій розробляли науковці К. Балабанова, Н. Безгодова, О. Беляк, Т. Ганніченко, М. Криський, К. Лихачова, О. Павленко, Т. Рукас, Н. Тільняк, Т. Хома, С. Хоцькіна, І. Черних та ін. Методика опанування студентів української наукової термінології, правопису ветеринарних, медичних, економічних, юридичних термінів знайшла своє відображення в працях Г. Бондаренко, С. Вдовцової, Л. Головатої, І. Дроздової, Н. Костиці, Є. Копіци, Л. Лучкіної, О. Любашенко, В. Михайлюк, Г. Онкович, Л. Паламар та ін.

Сучасний етап розвитку професійної мовленнєвої компетентності в майбутніх фахівців різних галузей характеризується прагненням дослідників цілеспрямовано розв'язувати актуальні завдання якісної підготовки високопрофесійних фахівців, що відповідає викликам сьогодення. Вивчення спеціальних досліджень дозволяє констатувати, що у лінгводидактиці вищої школи виокремилися певні тенденції, спрямовані на модернізацію змісту формування професійного мовлення майбутніх фахівців нефілологічного профілю та розроблення ефективної методики.

Предметом наукового зацікавлення для нашого дослідження стали праці Л. Барановської, В. Борисенко, І. Дроздової, О. Ковтун, Л. Лучкіної, О. Любашенко, В. Михайлюк, Г. Онкович, Л. Паламар, В. Пасинок, Н. Тоцької, С. Шевчук, аналіз яких дозволяє зробити висновки, що навчання курсу «Ділова українська мова» свого часу здійснювалося в умовах незначної кількості аудиторних годин, недо-

статньої кількості навчально-методичної літератури, довідкових джерел з дисципліни, які орієнтували студентів на майбутню професійну мовленнєву діяльність. Ця проблема не втрачає актуальності й сьогодні.

Загострення соціально-політичної ситуації в Україні переконує в необхідності вироблення чіткої державницької позиції освітянської спільноти, підтримки галузевого міністерства в поверненні «Українській мові за професійним спрямуванням» статусу обов'язкової навчальної дисципліни. Важливість досконалого володіння державною мовою усвідомлюють і майбутні фахівці нефілологічного профілю, що підтверджено результатами анкетування, проведеного під час педагогічного експерименту (95,7%) респондентів висловили пропозицію не тільки збільшити кількість годин на опрацювання дисципліни, а й запровадити спецкурси з риторики, культури спілкування, міжкультурної комунікації тощо).

Упродовж першого десятиліття незалежності України пошуки науковців сприяли розробленню теоретичних аспектів проблеми викладання курсу «Ділова українська мова» у вищій школі, проте напрацьовані раціональні ідеї й методичні рекомендації не повною мірою були реалізовані в підручниках та посібниках нормативного курсу за відповідними галузями знань.

Теоретичний матеріал, тренувальні вправи, які пропонувалися в навчально-методичній літературі, зорієнтовували всіх студентів вищів вивчати той самий матеріал без урахування специфіки відповідної галузі. Відтак у підручниках і посібниках із «Ділової української мови» завдання не забезпечували всебічного підходу до формування професійної мовленнєвої компетентності з фаху, оскільки в одних переважає правописний чи текстознавчий аспект, в інших – пропонувалися завдання, які не пов'язані із специфікою майбутньої професії; не передбачалися завдання із самостійної, індивідуальної роботи студентів; відсутні були тексти відповідної тематики.

Навчальні посібники репрезентували навчальну інформацію про стилі сучасної української літературної мови, класифікацію документів, пропонували зразки оформлення ділових паперів, практичний блок мав недостатню кількість завдань для формування в

майбутніх фахівців мовленнєвої професійної компетентності.

Відповідно до Державного стандарту вищої освіти курс «Ділова українська мова» було перейменовано на «Українська мова за професійним спрямуванням», зміст якого був спрямований на те, щоб навчити майбутніх фахівців різних галузей будувати професійно зумовлені висловлення державною мовою, збагачувати власний лексичний запас, забезпечувати оволодіння професійно спрямованим жанрово-комунікативним репертуаром. Друге десятиріччя незалежної України було позначено посиленням інтересу науковців до проблеми формування професійно-комунікативних компетентностей майбутніх фахівців нефілологічних спеціальностей з опорою на той чи той підхід.

У цей період захищено кілька докторських дисертацій, зокрема О. Любашенко «Лінгводидактичні стратегії навчання української мови студентів неспеціальних факультетів вищих навчальних закладів» [11]; О. Павленко «Формування комунікативної компетенції фахівців митної служби в системі неперервної професійної освіти» [14], І. Дроздовою «Теоретико-методичні засади розвитку українського професійного мовлення студентів вищих навчальних закладів нефілологічного профілю» [8], К. Климовою «Формування мовнокомунікативної професійної компетентності студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів» [9], О. Ковтун «Теоретико-методологічні засади формування професійного мовлення у майбутніх фахівців авіаційної галузі» [10]; кандидатських дисертацій, як-от: «Формування професійно зумовленого мовлення студентів технічного ВНЗ» (Н. Тоцька, 2001) [16], «Формування культури професійного мовлення майбутніх працівників органів внутрішніх справ» (Т. Гороховська, 2007) [7]; «Методика навчання студентів економічних спеціальностей української наукової термінології в умовах східного регіону України» (Г. Бондаренко, 2008) [3], «Формування комунікативної компетенції майбутніх економістів засобами дидактичної гри у процесі мовної освіти» (Т. Ганніченко, 2009) [5], «Формування професійного мовлення майбутніх учителів природничого профілю» (Н. Безгодова, 2009) [2], «Формування мовленнєвої професійної ком-

петенції майбутніх фахівців економічного профілю» (В. Борисенко, 2010) [4]; «Формування професійно-комунікативної компетенції магістрантів технічних спеціальностей у вищих навчальних закладах» (К. Балабанова, 2011) [1]; «Лінгводидактичні умови розвитку мовленнєвої компетентності майбутніх лікарів» (І. Черних, 2012) [18]; «Формування комунікативної компетентності майбутніх економістів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін» (С. Хоцькіна, 2013) [17]; «Реалізація комунікативно зорієнтованого підходу до навчання української мови бакалаврів технічних спеціальностей» (Н. Тільняк, 2015) [15] та ін.

Попри тематичне різноманіття дисертаційних праць, спільною є позиція науковців, що курс «Українська мова за професійним спрямуванням» має сприяти формуванню в студентів умінь і навичок користування мовою як засобом професійного спілкування.

Вивчення студій науковців засвідчило, що здебільшого ними виокремлюються такі складники комунікативної (мовленнєвої) компетентності:

- орієнтованість у різних ситуаціях спілкування, яка заснована на знаннях і життєвому досвіді індивіда [5];
- спроможність ефективно взаємодіяти з оточенням завдяки розумінню себе й інших при постійній видозміні психічних станів, міжособистісних відносин і умов соціального середовища [1; 8];
- адекватна орієнтація людини в самій собі – власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, у ситуації [10];
- готовність і вміння встановлювати контакти з людьми [16];
- внутрішні засоби регуляції комунікативних дій [9];
- знання, уміння та навички конструктивного спілкування [15; 18];
- внутрішні ресурси, необхідні для побудови ефективно комунікативної дії у визначеному колі ситуацій міжособистісної взаємодії [14].

Мовленнєва компетентність як основа спілкування є дуже важливою для фахівця будь-якої галузі, оскільки його діяльність безпосередньо пов'язана зі спілкуванням. Тому постала потреба навчання мови як засобу професійного спілкування, що, з одного боку, зумовлена соціальним замовленням, а з ін-

шого – очевидною є необхідність ґрунтовного розроблення проблеми формування мовленнєвої компетентності для забезпечення професійного спілкування в теоретичній і практичній площинах. Мовленнєва компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми. Цей досвід набувається у процесі не тільки безпосередньої, а й опосередкованої взаємодії, коли студент отримує інформацію про характер комунікативних ситуацій, особливості міжособистісної взаємодії і засоби їх рішень. У процесі формування мовленнєвої компетентності майбутній фахівець опановує засоби аналізу комунікативних ситуацій у вигляді словесних і візуальних форм.

Вивчення спеціальної літератури та спостереження переконують, що необхідними складниками професійно зорієнтованого мовлення є: фахові знання; висока загальна культура фахівця; сформовані професійні компетентності (у тому числі мовленнєва компетентність, що забезпечує ефективне спілкування фахівця).

Отже, вивчення спеціальних студій уможливило окреслення в ретроспективі генези проблеми формування професійної мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців нефілологічних спеціальностей в умовах вищого навчального закладу, а також засвідчило брак досліджень, що орієнтують на прагматичний контекст майбутньої професійної мовленнєвої діяльності. Це зумовлює необхідність розроблення відповідної методики з урахуванням сучасних професійних потреб і соціальних викликів, що й стане перспективою для наших подальших розвідок.

Список використаних джерел

1. Балабанова К. Є. Формування професійно-комунікативної компетенції магістрантів технічних спеціальностей у вищих навчальних закладах: автореф. дис. ... канд. пед. наук / К. Є. Балабанова. – К. : Б. в., 2011. – 20 с.
2. Безгодова Н. С. Формування професійного мовлення майбутніх учителів природничого профілю : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Н. С. Безгодова. – Херсон, 2009. – 267 с.
3. Бондаренко Г. П. Методика навчання студентів економічних спеціальностей української наукової термінології в умовах східного регіону України : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Г. П. Бондаренко. – Луганськ, 2008. – 260 с.
4. Борисенко В. В. Формування мовленнєвої професійної компетенції майбутніх фахівців економічного профілю : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / В. В. Борисенко. – К., 2010. – 21 с.

5. Ганніченко Т. Формування комунікативної компетенції майбутніх економістів засобами дидактичної гри у процесі мовної освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Т. А. Ганніченко. – Херсон, 2009. – 260 с.
6. Глушик С. В. Сучасні ділові папери : навч. посіб. для вищ. та серед. спец. навч. закл. / С. В. Глушик, О. В. Дияк, С. В. Шевчук. – 4-те вид., переробл. і доп. – К. : Видавництво А.С.К., 2003. – 400 с.
7. Гороховська Т. В. Формування культури професійного мовлення майбутніх працівників органів внутрішніх справ : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Т. В. Гороховська. – Хмельницький, 2007. – 20 с.
8. Дроздова І. П. Теоретико-методичні засади розвитку українського професійного мовлення студентів вищих навчальних закладів нефілологічного профілю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія і практика навчання (українська мова)» / І. П. Дроздова. – Херсон, 2011. – 44 с.
9. Климова К. Я. Теорія і практика формування мовнокомунікативної професійної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів : монографія / К. Я. Климова. – Житомир : Рута, 2010. – 560 с.
10. Ковтун О. В. Теоретико-методологічні засади формування професійного мовлення у майбутніх фахівців авіаційної галузі : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 ; 13.00.04 / О. В. Ковтун. – Одеса, 2013. – 44 с.
11. Любашенко О. В. Лінгводидактичні стратегії : проектування процесу навчання української мови у вищій школі : монографія / О. В. Любашенко. – Ніжин : Видавництво «Аспект-Поліграф», 2007. – 296 с.
12. Мацько Л. І. Матимемо те, що зробимо. До питання формування мовної культури / Л. І. Мацько // Дивослово. – 2001. – № 9. – С. 2–3.
13. Онкович Г. В. Теоретичні основи використання засобів масової інформації у навчанні української мови студентів-нефілологів : дис. ... доктора. пед. наук : 13.00.02 / Г. В. Онкович. – К, 1995. – 303 с.
14. Павленко О. О. Формування комунікативної компетенції фахівців митної служби в системі неперервної професійної освіти : автореф. дис. ... д-ра наук : 13.00.04 / О. О. Павленко. – Луганськ, 2005. – 40 с.
15. Тільняк Н. В. Реалізація комунікативно зорієнтованого підходу до навчання української мови бакалаврів технічних спеціальностей : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Н. В. Тільняк. – К, 2015. – 20 с.
16. Тоцька Н. Л. Формування професійно зумовленого мовлення студентів технічного ВНЗ (з технологічних спеціальностей легкої промисловості) : дис. ... к. пед. наук : 13.00.02 / Н. Л. Тоцька. – К, 2001. – 215 с.
17. Хоцькіна С. М. Формування комунікативної компетентності майбутніх економістів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 / С. М. Хоцькіна. – К., 2013. – 20 с.
18. Черних І. О. Лінгводидактичні умови розвитку мовленнєвої компетентності майбутніх лікарів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / І. О. Черних. – К, 2012. – 200 с.

Nataliia SKIBUN

Kyiv

FORMATION OF PROFESSIONAL SPEECH COMPETENCE OF FUTURE PROFESSIONALS OF NON-PHILOLOGICAL SPECIALTIES AS LINGUODIDACTIC PROBLEM

The article presents the genesis of the problem of formation of professional speech competence of future non-philological profile professionals. Analyzed the state of language training of non-philological students from the stage of studying «Business Ukrainian language» to «Ukrainian language professional orientation.» Based on the analysis of theses defined specificity substantive content of these courses, as well as the scientists analyzed the approaches to the interpretation of the definition of «professional speech (communicative) competence of the future experts of philological profile».

Key words: formation of professional competence of speech, language training of non-philological students, linguodidactic problem.

Наталья СКИБУН

г. Киев

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ РЕЧЕВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ НЕФИЛОЛОГИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ КАК ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

В статье представлен генезис проблемы формирования профессиональной речевой компетентности будущих специалистов нефилологического профиля. Проанализировано состояние языковой подготовки студентов-нефилологов от этапа изучения «Делового украинского языка» к «Украинскому языку профессиональной направленности». На основании анализа диссертационных работ определена специфика содержательного наполнения указанных курсов, а также проанализированы подходы ученых к толкованию дефиниции «профессиональная речевая (коммуникативная) компетентность будущих специалистов нефилологического профиля».

Ключевые слова: формирование профессиональной речевой компетентности, языковая подготовка студентов-нефилологов, лингводидактическая проблема.

Стаття надійшла до редколегії 21.12.2015